

ACC. N:R M. 14508:1-15.

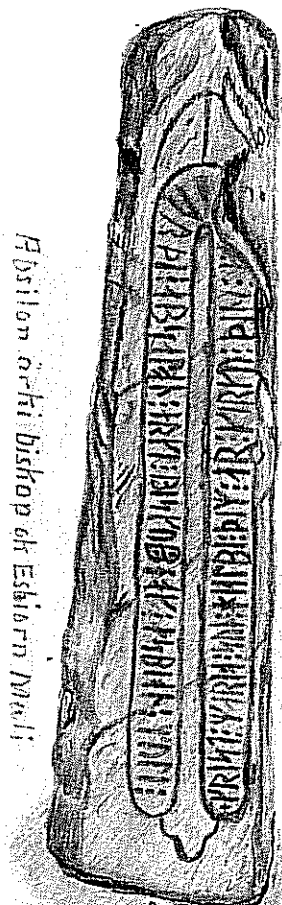
Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Bränne, Skalmö
Härad: Gärds Berättare: " " "
Socken: V. Vram Berättarens yrke: driftförmän
Uppteckningsår: 1958 Född år 1883 i V. Vram

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fordon, deras bruk och anskaffning. s. 1-15.
(Tecken å sid. 8, 10, 14.)

LuF 108

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Biarne
 Härad: Gårds Berättare: Son av an
 Socken: V. Fram Berättarens yrke: Drift förman
 Uppteckningsår: 1955 Född år 1883 i V. Frams socken

Fösilan är hi biskop ok Esliarn Niall

Kristi Mors sum hialbi þim ar kirko þini giorþi

Svar på LUF 108 Fordon, deras bruk
 och anstraffning..... 15 blad

Då jag under sommaren, 1946, företog en del cykel-
 utflykter i Gårds och kom till N. Åsum, meddelade
 mig kyrkovaktmästaren, att man vid grund-
 grävning till ett hus, nära stranden av Helge å,
 funnit en förut ej känd begravningsplats.
 Fötändan till en rad grovt hoptimrade kister blev
 avkopade. En del strekdelar blevo tillvarstag-
 na.

Mäntro det var på denna plats, otfen efter
 slaget vid Denfelige å blevo jordade?
 Saxa omtalar ju, att under striden mellan
 Kung Knud och hans svensktfödda sväger Ulf
 Jarl, omkring omkring 300 av Knuds trupper i
 älven. Kung Knud lät fistra upp dem en gal
 dem en hederlig begravning, invid stranden
 av an, i Åsum. (1026).

N. Biarne

Svar på LUF 108.

ACC. NR M. 14508:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

LuF 108
1.

Svar på LUFs frågelista, 108, Fördon, deras bruk och ant.

Allmänna uppgifter.

Antal fördon på en gård var naturligen beroende på antalet dragare, och urvallet av de olika fördonen var beroende av jordbrukets väsentliga näringstävlers storlek i förhållande till andra. Sällunda hade en potatisodlare och grönsaksodlare ett större antal vagnar lämpliga för denna hästning än vad som var brukligt för andra, som t.ex. hade stergästning eller sådes odling till huvudnäring. Normalt fick varje antal dragare: en bofstevagn - höstare - en med fåta hästar och gavel, en brädes - präststuga - en gäststuga, som även används till gästning av smärre och matberedning o.d. Dessutom hade man i mån av behov: steuvagn, "drankatöng", "marjettjärn", "fömmerravn", "stofttjärn" m.fl. På varje gård fanns minst en "lageravn". Ju större gård desto

flera ^{finare} och äldre årvagnar. För vinterbete fräskom
de flesta tyggen av släddor för olika ändamål.
Arbetsfordon.

Bolstervagnen - höstavaajnen. Den bestod av framoch
baktärra, vilken var förbundna med en s. k. lång-
vagn, en stäng som kunde förlänga eller avkorta
avståndet mellan kärrarna, hästarna bestod av
ett övre och ett nedre rundkult, vilken utgjorde
hästens långsidor. De var förbundna med "släddor",
som var instaprade i rundkulten. Hästens
del mellan "hästakrogarna" var betklädd med bräns
fastsatta på "släddor". Hästen användes utöver "hästak-
rogarna" vara försedda med "släddor" och pinna samt
samma länkande bestogar rundkulten. Mellan
hästarna i lasten låg en bred bräda d. s. k.
"Säckelbotten". För inåkning av sid utrustades
vagnen med en "lassmed" - en grov stäng något längre
än hästarna. I vagnens framände fästes ett leddup

i öglan - "Ströppen", och i bakändan av ryggen an-
bringades en stor träskote - "Lassmetergen". Ströppen
och proteen användes för att binda lassmedan över
lasset. För inåtelning av ängshör användes "Karett"
istället för "Lassme". Karettens hästear vara 3 fot
höga. Detaljkonstruktionen av denna vagn-
finns man i de tidigare, av meddelaren, till-
arbetade inbända skisserna. Denna vagn blev
även använd för fästing av två fina korvmassor,
ris och grön - kerat - från skogen, brännvins-
kanna till staten, m.fl. körtor. Boluterengen
kunde lätt ändras till "prästkista". Boluterhjälar-
na och de på häststövren bärande proteerna best-
togas, "lärvagnen" tecknades och prästkistan till
hästear placerades mellan häststövren och ryggen
var färdig för sin nya uppgift. Dranshunnan eller
fejsten var en laggad kanna var diam. var störst
i frändan och längden liten med de övriga

Kilber?

7 B-ark.?

bräcken, normalt tynd 300-400 kramor. Den på-
 fylldes genom en trasa på tunnans mitt och avtappa-
 des genom en stöjturlock på badeqvarnen. "Marjet-
 tjarran" var en cuspramskärm med två hjul. Stracklor-
 na var fast förbundna med axelbruten. Övanså-
 strackelarna var borgen placerad mitt över axelbrun-
 ten. Om borgen var försedd med tippansordning
 vilade strackeländarna på axelbruten och hade där
 gängjärn till borgen, var framgavel traddes en "sprän-
 kage" som höll borgen i vägrät läge. Badeqvarnen
 var löstglid. "Göselvairnen" hade "säckeabben" och
 lösa brädbäckens utan gattar. Den användes
 även för brotförsting av smätten från ålarna.
 För brotförsting av stora stenar användes en
 en "Stainvairn". Den hade låga hjul. Tvänne grova
 och på mitten böjda bälten, vilken var försedd
 med grova tvärtrå där de vilade på träarna. Bade-
 kärmarna hade anordning med spate för nersänkning

av ballarna till marken. För burtforsling av strå-
stens brukade man äro en släpa - "Stainased"
eller "Stiban", det senaste namnet på grund av att marken
slipans blante där "stiban" drogs fram.

Hjulen. Alla fyrhjulinga arbetsfordon hade
större hjul på bakaxeln än framaxeln.
De voro konster på yttre sidan. Under den
tid träaxlar voro i bruk hade de en lod-
rät ställning, men sedan järn axeln kom
i bruk fingo hjulen en lutande ställning
utåt och blev mer kupsformade. Detta
berodde på, att axeländan böjdes något nedåt,
för att hjulet ej skulle gå av axeln, om
muttern tappades bort. Hjulets öre halva
blev därför snedställt medan den nedre
stor vinkelrät mot marken (se tidigare
inlämnade skisser). Under 1800-tallets första
hälft fanns också hjul, men äro hjul

med sken-fogel-furmit, som stannat vid hjul
i brukt i 1880-talet, fast hjulringar då var
allmänt i brukt. Kastagnen kom i bruk under 1890-talet.
Släddor, som beskrivas i skisser och äldre
beskrivningar på det tidiga äro i denna,
så utelämnas de i denna beskrivning.
Arbetskräcken var allmänt i brukt ända
in på 1900-talet, och i Skogs-läroverksamheten kunde
de ännu användas. Vågarnas dåliga plogning
medgar ej transport med vagn under snörika vintrar.
För vanliga transport användas portkräcken, fram- och
bakskräcken, endast för användas hjulkräcken, vilka
var lätta att påmontera och vrida. Vidare
kände man "Kobba kräcken", med vilken man
förklarade timmer och stolar. Det var en grovt byggd
kräcken utan korg, och den var ganska lång.
"Steinan" var en rektangulär byggd kräcken med korg. Den
användes för lättare börlor, utom Kobba kräcken var alla
stolar.

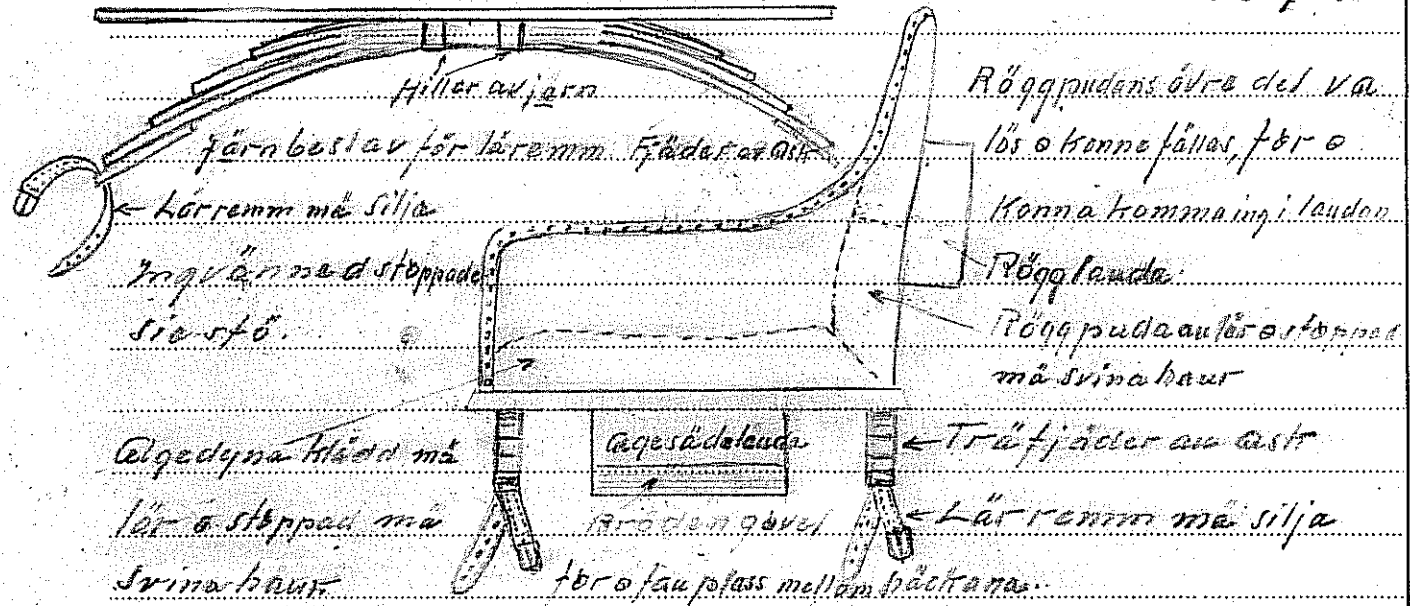
Swan på LUF 108.

ACC. N:R M. 14508:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Under mitten av 1800-talet var anordningen
för parhjulslas: dels staxelstelan utan linor och dels
vagnstäng samt svänglar och draglinor. Sväng-
larna bestod dels på en å vagnstängens fast-
gjord, men sådlig förvåg eller ostättis en å kassen
fast förbunden ~~fram~~ "springbränge". Draglinorna
var vanligen av rampa, som i ena ändan hade
ett järnbeslag med en länke, vilken kaxades fast
i svängens krutem. När parstaxelstelan använtes
hade lyftstaxelstelan, som fästes till springbrägen
ett pånitat dragjärn som utraför hjulet anstöttes
till axelstappan. En annan anordning, som jag
sett, men ej under en vårdning, var "selatransit"
Den var av läder och stapades med tvinnhår.
Den staxtes upp över kätterns huvud och ledes
på vagnen och bogarna och var mellan
kätterns framre fjäura med en dragrem eller
pumpslina, som fästes till det bakre, som stannades.

Årtdon. Det har berättats, att man omkring mitten
av 1800-talet och senare använt en vagn som kändes
"Holsteineren". Den hade blivit använd som ålagn
innan fjädervagnen blev allmän. Den omfattade som varande
en lätt och smäckt byggd vagn. Självt har jag endast sett sätet och tren-
ne hjul.

Det stöppat älgesäde med sädeslander o
trä fjäder av ask. Har använts i en Holsteiner vagn.
Skissen utförd enligt minnebild från 1890-talet.

Per Berg.

Även andra trölevagnar ha tidvis använts som åledor av de mindre väl situerade körsderna, men fjädervagnen kom snart cumint i bruk. En gammal ålevagn från 1870-talet fanns i min fädernsgård. Den hade kontorn utåt lutande hjul och korgens sidobridor och gaveln var beklädd med starkt lutning utåt. Framsätet var fäst och stöpat i arm- och ryggstöd. Sitsen hade läder och agedyra med fjädelstoppning. Klädseln bestod av blågrönt kläder. Till detta såte, som var framått, användes följande. Både sätet var av utklare utförande. Det var ej fäst, men var stöpat på ryggstödslistan och armstöden med samma material som framfästet. Agedyran sålades. Korgens framändar hade skärm. Vagnen var målad i blågrön färgton. Framsätets ryggstöd, korgens sidobridor och belyggen var dekorerade med helad stjärnor i röd och blått färg. Dessutom

hade stäm, borg, skinn, hjul ved, ekorn, när
svinglar, stavelen och vagnstäng, kändes i rött
och gult. Det hela var blanklockent. Fjäderna
na var lika mycket vagnstängarna. Dyliska
vagnar tyktes ha varit vanliga, då jag såg en fler-
fel litenante den bestämde. En annan fjäder-
vagn, som var samtidigt som tidigare, hade träbau-
tess på axlarna, vilken för en del vid en fjätling
med led på frambyggen. Den andra stäng hade en
bige uppåt, för att frambygget vid vändning i
stället bromsades av stängerna.

På axelbådsarna var fjäderna fästas.

Då trästävorna användes som åkeriga hade man
"Ågerdyren" eller "jörn" på "Ågerstället" eller "Ågerbrädan".
Under den första årtiden hade man för stängfäll
som låg upp i stället och över beuren. Hjulen på dessa
vagnar var stött på bestämde. I slutet av
1880-talet kom vagnstyper med helt järn under-
red.

Svar på LWF 108

ACC. N:R M. 14508:11.

11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

11.

De ovan beskrivna regnarna användes
delvis för finkätning och skadsrepar och delvis
för uträffande av län väga ämnen och kem-
lösningar i mindre skala. Den fruktiga bävan
eller gigger förekom inte på orten utom i
Kerregårdarna.

Charabauget blev modern i slutet av 1880-talet.
Som familjevagn, var den väl mycket lämplig,
då den rymde i adriant 8 personer, mindre
och större famur. Därestäm var säkert.

Hur länge de användes i Kerregårdarna kan
jag inte uttala mig om. "Venus påst" kongl. orten
kompositiskt, O. J. Björk ^{hög} och sidskilda Kupri-
vagnar, därav en med stång mellan allarna,
och Kuprin hängande i de långa orten och
i Brun löjda fjärran med låda hänta till
Kuprin. Kuskboxen hade ingen fjärring
Hjulet var mycket högt och lutande.

Vagnen var utrustad för två, tre eller fyra passagerare.
Den därpå följande vagnen var väldigt hög och
stom, den var utan långsvan mellan axlarna
och hade fjäderanordning i båda ändarna.
Den tredje vagnen var lägre och hade mindre
konstruktion men höga hjul och var ganska
lika de senare hästdragna.

Två trehjuls ^{kon} velocipeder redan i slutet av
80-talet. På Örebro såg jag den starkhjuliga år
1889 och där har jag även sett den första cykeln med
bränta stam hjul. Velocipeder ^{lik} var även riktiga kio
åttioorna fast inte som bränta hjuliga kio.

En utveckling av åttioorna var kioer inte
fullständigt om inte den första bilen med expla-
nationsmotor fick en omnämnande. Den första
Hänsen bilen konstruerad blev konstruerad i Uppsala
av maskinmästaren Cedestholm och vagnkonstruktör utförd
av brodern, smedmästaren Cedestholm i Vombs, 1896. Till

se M. 14509.

Marmor kom den 1898. Meddelaren har varit ägare
till bilen, som nu kan beses på Telenor's museum,
Sthlm. Bilen's telenor's detaljer och utrustning har
fått stort utrymme för meddelandet här.

Bilen kom på avsevärt sin byggen under 1920-talet
Ättslädder.

Finslädder var "Kanan". Den var s.k. stäm i
i formen mot andra slädder (se märkblad).
Förutom Kanan hade man ett flertal andra
ätdar. Den s.k. "Stäm" var längre än Kanan,
och ^{hade} mindre brom än den. Korgen var platt
i botten och sida-brädet omkring fotbrädet.
Den hade enkla sidor eller "aguleräder". Till
transporter, t.ex. tvättning, lämpade den sig bra
i motsats till Kanan, som enbart var ättslädder.
Hjulstämmer på en fjädringsväg var ej lämplig på oplanterade
vägar på grund av fri bredd spridning. Där korgen
på kisten avrindes och så som ättslädder.

Svar på LUF 108.

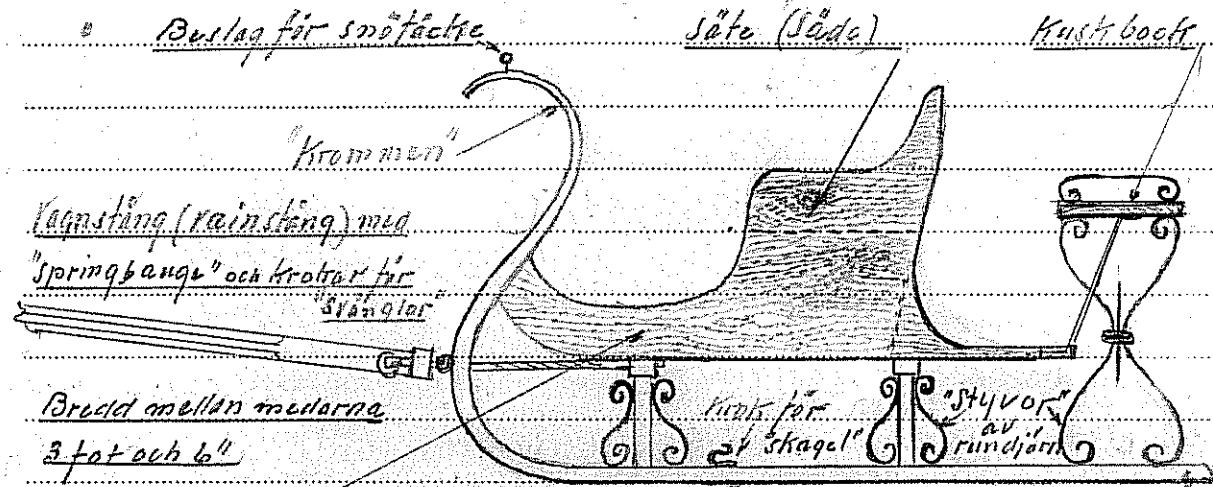
ACC. NR M. 14508:14.

14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

14.

Diverse uppgifter över kostnader för tillverkning av en
åtksläde, s. k. Kana, år 1891. Kanan tillverkades av vagnmakaren
 Anders Åkesson i Skettijunga. Arbetelönen blev 15 kr. jämfört överblivet Körte -
 omkr. hälften. Medar och underrede bestod av ask, korgen av alm, utom botten,
 som var av Kärnfur. Stång och springbågen tillverkades av björk. Smedmästare
 Nordholm, V. Kram, gjorde beslaget som drog en kostnad av 18 kronor. Kostnader
 för målning känner jag ej till. Den blev målad i laktfärg, medar, korgen inuti, unur-
 pedet och "Krommen" fram till i rött. Korgen utvändigt, Kustbock och beslag, Vagnstång och
 skacklar samt "Krommen" ovanpå målades i klarblå färg.

7mpis

Korg (Korg) av alm. Plattjärns beslag. Med (maj) av ask.
 ägare till ovan avbildad "Kana" var lantbr. Nils Nilsson Skettijunga nr 18

En stor del av bönderna eller någon av deras
 drängar voro tillräckligt sljåkrummiga till
 att utföra nödiga rep. av sina vagnar. Endel
 kunde äro själva tillvetta sina balster.
 vagnar utom hyllan, som vanligtvis beståda
 av någon vagnmalare i orten. Några mullens
 vagnar förtoms icke på orten under 1800-talet.
 Det fanns många vagnmalare i bygden och
 icke mindre hemby fanns två under beömda till
 vagnmalarna de va i flerta fall sitt yrke som
 handträng, men alltså hade de något jobbet
 vid sidan om, eller också bedro de annat
 snickeri betred. I flesta fall kunde man se på
 formen av en vagn vem den hade tillvetat den. Något
 bemärkt eller signatur har ej kommit till oss. Utsett
 som på avbilden fram på 1920-talet fast vagnma-
 lare äro ännu finnas i bygden, men ^{de} äro ständigt för mig.
 Malmö den 12 apr. 1958 *J. J. J.*